

**МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ШАХСИЙ
САМАРАДОРЛИГИНИ ПЕДАГОГИК КОРРЕКЦИЯ
ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.016>

Нумонова Дилдор Умурзоковна,
Навоий давлат педагогика институти, фалсафа фанлари доктори,
доцент

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
КОРРЕКЦИИ ЛИЧНОСТНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ
ШКОЛ**

Нумонова Дилдор Умурзоковна,
Навоийский государственный педагогический институт, доктор
философии, доцент

**THEORETICAL ASPECTS OF PEDAGOGICAL CORRECTION
OF PERSONAL EFFICIENCY OF SCHOOLS STUDENTS**

Numonova Dildor Umurzokovna,
Navoi State Pedagogical Institute, Doctor of Philosophy, Associate
Professor

АННОТАЦИЯ: Кириш маълумотлари долзарблиги. Мактабда таълим тизимини янги, янада юқори босқичга кўтариш ўқувчиларга таълим-тарбия бериш жараёнларига замонавий таълим дастурлари ва услубларини жорий этиш, болаларнинг ҳар томонлама ривожланишлари учун шарт-шароит яратиш каби муҳим масалалар рационал ҳал этилишини талаб қилади. Ушбу мақолада “ўқувчиларнинг шахсий самарадорлиги” тушунчасига ойдинлик киритилган, ўқувчилар шахсий самарадорлигига эришиш стратегиясининг даражалари аниқланган ҳамда педагогик диагностика ва коррекциянинг ушбу йўналишидаги вазифалари белгиланган.

Методлар. Ўқувчиларнинг фанни ўзлаштирганлик даражаси “Ўқув хужжатларини ўрганиш” методи воситасида, ўқув фаолияти жараёнида ўқувчиларнинг фаоллиги ва ўқитувчиларнинг касбий компетентлиги педагогик кузатиш методи ёрдамида аниқланди. Ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятлари Е.А.Климов Б.А.Левис ва Ф.Пукелик методикалари ёрдамида диагностика қилинди. Ўқитиш жараёнини ўқувчиларнинг маълумотларни ўзлаштириш ва тафаккурининг ўзига ҳосликларини ҳисобга олиб индивидуаллаштирилди.

Натижалар. Таълим олувчилар ўз имкониятларидан келиб чиқиб ўқув материалларини ўзлаштиришида максимал даражада самарали фаолият

кўрсатдилар. Ўқув жараёнини ўқувчилар шахсига йўналтирилиши таъминланиб, дарсда ўқувчиларнинг билиши ва ижодий фаоллиги ортди.

Хулосалар. Таълим жараёнида ўқувчиларнинг шахсий самарадорлигини ошириши учун уларнинг индивидуаллигини ҳисобга олиш, назариянинг амалиёт билан боғлиқлигини таъминлаш ва доимий “акс алоқа” ўрнатиши зарур. Бу шартнинг бажарилиши болалар ўқув маълумотларини тўлиқ тушунишларини ва тез ўзлаштиришларини таъминлайди.

Таянч сўзлар: таълим сифати, ўқитиш жараёни, шахсий самарадорлик, шахсий самарасизлик, ўқувчиларни ривожланиши, индивидуаллашган таълим, шахсга йўналтирилган таълим, педагогик диагностика ва коррекция.

Вводная информация/актуальность. Повышение системы образования в школе на новый, более высокий уровень требует рационального решения таких важных вопросов, как внедрение в процессы обучения учащихся современных образовательных программ и методов, создание условий для всестороннего развития детей. В данной статье уточнено понятие «личностная эффективность учащихся», выявлены уровни стратегий достижения личностной эффективности обучаемых, а также определены задачи педагогической диагностики и коррекции в данном направлении.

Методы. Уровень усвоения учащимися знаний определялся методом «Изучение учебных материалов», активность учащихся в ходе учебной деятельности и профессиональная компетентность преподавателей определялись методом педагогического наблюдения. Индивидуальные особенности учащихся диагностировались с помощью методик Э. А. Климова, Б. А. Левиса и Ф. Пукелика. Учебный процесс был индивидуализирован с учетом особенностей усвоения знаний и мышления студентов.

Результаты. Учащиеся в освоении учебных материалов проявили активность исходя из своих потенциалов. Обеспечение направленности учебного процесса на личность учащихся способствовало повышению познавательной и творческой активности учащихся.

Выводы. Для повышения личной эффективности учащихся в образовательном процессе необходимы учёт их индивидуальности, обеспечение связи теории с практикой, а также «обратную связь» в процессе всего занятия. Выполнение этих условий обеспечат полное понимание и быстрое усвоение детьми учебной информации.

Ключевые слова: качество образования, учебный процесс, личная эффективность, личная неэффективность, развитие учащихся,

индивидуализированное обучение, личностно-ориентированное образование, педагогическая диагностика и коррекция.

Introductory information/relevance. Raising the education system at school to a new, higher level requires a rational solution of such important issues as the introduction of modern educational programs and methods into the learning process of students, the creation of conditions for the comprehensive development of children. This article clarifies the concept of «personal effectiveness of students», identifies the levels of strategies for achieving the personal effectiveness of students, and also defines the tasks of pedagogical diagnostics and correction in this direction.

Methods. The level of assimilation of knowledge by students was determined by the method of «Study of educational materials», the activity of students in the course of educational activities and the professional competence of teachers were determined by the method of pedagogical observation. The individual characteristics of students were diagnosed using the methods of E. A. Klimov, B. A. Levis and F. Pukelik. The educational process was individualized taking into account the peculiarities of mastering knowledge and thinking of students.

Results. Students in the development of educational materials showed activity based on their potentials. Ensuring the focus of the educational process on the personality of students contributed to an increase in the cognitive and creative activity of students.

Conclusions. To increase the personal effectiveness of students in the educational process, it is necessary to take into account their individuality, ensure the connection between theory and practice, as well as “feedback” during the entire lesson. The fulfillment of these conditions will ensure the complete understanding and rapid assimilation of educational information by children.

Keywords: quality of education, educational process, personal effectiveness, personal inefficiency, student development, individualized learning, student-centered education, pedagogical diagnostics and correction.

Кириш. Таълим сифатини ошириш масаласи республикамиз Раҳбари томонидан имзоланган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган бўлиб. уларда таълим муассасаларида ўқитиш методикасини такомиллаштириш ва таълим-тарбия жараёнига индивидуаллаштириш тамойилларини босқичма-босқич татбиқ этиш масалаларига алоҳида урғу берилган. Таълим муассасаларида ўқитиш ва тарбиялаш жараёнларига замонавий таълим дастурлари ва услубларини жорий этиш, ўқувчиларнинг ҳар томонлама ривожланишлари учун

шароит яратиш ҳамда бу вазифаларни амалга ошириш учун педагог ва мутахассисларнинг касбий компетентлигини ошириш керак бўлади [Мирзиёев Ш.М., 2017].

Мактабларда ўқувчилар фаолияти шахсий самарадорлигини оширишнинг шакл ва методлари, усул ва воситалари тизимини амалиётга жорий этиш алоҳида педагогик муаммолигича қолмоқда. Ушбу муаммони бартараф этиш учун ўрта умумтаълим мактабларининг педагог-ўқитувчиларидан ўқитиш ва тарбиялаш жараёнини болаларнинг физиологик хусусиятлари ва индивидуал ўзига ҳосликларини ҳисобга олиб шахсий самарадорлигини оширишга йўналтириш зарур. Бунинг учун эса ўрта умумтаълим мактаблари ўқувчиларининг шахсий самарадорлигини ошириш масаласини чуқур ва атрофлича тадқиқ қилиш ва амалиётга кенг жорий этиш талаб қилинади.

Материаллар ва методлар. Педагогик психология, педагогик нейропсихология ва нейропедагогика соҳасида амалга оширилган илмий тадқиқотларда таълим-тарбия жараёнида ўқитувчи билан ўқувчиларнинг тафаккур стратегиялари ва етакчи репрезентатив тизимлари (индивидуал латераллик профиллари)нинг ўзаро тўғри келмаслиги натижасида улар ўртасида психологик “тўсиқ” ҳосил бўлиши аниқланган. Ушбу “тўсиқ”нинг юзага келиши ва ортиши оқибатида болаларнинг ўқув фаолияти самарадорлиги сезиларли даражада пасайиб бориши таъкидланган. [Eric R. Kandel, 2006], [Gazzaniga M.G., 2009], [Gulyamov Dj.R. and etc., 2020]

Ўқувчи фаолиятидаги шахсий самарадорликни англаш ва унга эришиш йўллари тадқиқ этиш учун аввало “шахсий самарадорлик” тушунчасига аниқлик киритиш керак, деб ҳисоблаймиз.

“Шахсий самарадорлик” инсон салоҳиятини белгилайдиган тушунчалардан. Бироқ, ҳозирга қадар “шахсий самарадорлик” ва “инсон салоҳияти” тушунчаларига аниқ таъриф берилмаган. Ушбу тушунчалар ўзаро яқин маънода қўлланилса-да, асосан инсон характери, унинг интеллектуал қобилиятларини, иродасини, истеъдодини, касбий тайёрлик ёки билим даражаси кабиларни назарда тутди, деб ҳисоблайди З.П.Замараева ва Н.В.Панкратов. [Замараева З.П. и др., 2017]

Бироқ, шахс эришган натижаларини ҳаққоний баҳолаганида, у ўз олдига қўйган мақсадига қараганда нисбати кам ёки кўп натижага эришган бўлса – унинг фаолиятидаги шахсий самарадорлик “паст” деб баҳоланади. Яъни, шахс ўз олдига қўйган мақсадларига қарагандан кўпроқ натижаларга эришган вазиятларда унинг фаолиятини “самарали” деб ҳисоблаш нотўғри бўлади, деб ҳисоблайди С.Дидковский. [Дидковский С., 2007]

С.А.Дружилов фаолият самарадорлиги ва касбий ривожланишнинг

индивидуал захираси тўғрисида тадқиқот олиб бориб, мутахассиснинг янги фаолиятга мослашишига таъсир кўрсатувчи омилар сифатида шахсий сифатлар, мотивация, психологик адаптация/дезадапция, ижтимоий муносабатлар тизими, билиш функциялари ва операционал блоклар тадқиқ этган. Бунда шахсий омилларнинг фаолиятни умумий самарадорлигига таъсири катта бўлиб, бунда асосий сифатлар – виждонлилик, мулоқотда қатъиятлилик ва эмоционал турғунлик эканлиги аниқланган. Мотивация блокада ижодий фаоллик мотиви шахсий самарадорликни оширишга ёрдам берса, комфортга эришиш мотиви – пасайтириши мумкин, деб хулоса қилинган. [Дружилов С.А., 2013]

Инсон фаолияти давомида тўқнашадиган самарасизлик (муваффақиятсизлик)ларни асосан аниқ ва муаммоли самарасизлик турларига ажратиш мумкин. Муваффақиятсизликнинг аниқ турида инсон олдига қўйган мақсадига нисбатан эришган натижаси кам бўлса унинг фаолияти самарасиз бўлади. Бу самарасизликнинг сабаблари шахс учун маълум ва аниқ эканлиги билан изоҳланади. Чунки кўзланган натижаларга эриша олмасликнинг сабабларини аниқлаш учун шахс ҳар доим фаолиятини таҳлил қилиши ва тузатишлар киритиши мумкин.

Муваффақиятсизликнинг иккинчи – самарасизлик турида шахс фаолияти натижасида белгилаган мақсадига нисбатан кўпроқ натижаларга эришади. Ушбу фаолият муаммоли ёки ноаниқ равишдаги самарасизлик ҳисобланади. Бундай вазиятларда шахс ўз олдига қўйдиган мақсадларини белгилашида шахсий имкониятларини аниқ ҳисобга олмаслиги ёки бошқа омиллар таъсирида юқори натижаларга эришилганлигини аниқлаш – унинг кейинги фаолияти жараёнини режалаштиришида муҳим аҳамиятга эга бўлади.

Инсон эришган натижа олдига қўйилган мақсаддан ошиб кетишининг сабаби икки турда бўлиши мумкин:

- шахсий имкониятлари унинг ўз олдига қўйган мақсадларидан юқори бўлиши;
- олинган натижага кўзда тутилмаган вазиятларнинг фаолият жараёнига таъсири.

И.И.Мельников «шахсий самарадорлик» тушунчасини ташкил этадиган қуйидаги бир нечта асосий кўникмаларни белгилайди:

- 1) мақсадларни белгилаш ва устувор йўналишларни аниқлаш;
- 2) вақтни бошқариш тамойилларига риоя қилиш;
- 3) фикрлашнинг самарали усулларида фойдаланиш;
- 4) одамлар билан мулоқот қилишда киришувчанлик.

Муаллиф бу кўникмаларни ривожлантириш орқали шахсий самарадорлик кўрсаткичларини яхшилаши мумкин, деб ҳисоблайди.

[Мельников И.И., 2013]

Г.В.Самусева илмий тадқиқотида кичик ёшдаги мактаб ўқувчиларининг ўқув фаолияти субъекти сифатидаги позициясини шакллантириш жараёнини тадқиқ этиб, ўқувчиларни таълим фаолиятининг субъекти позициясидан шакллантириш жараёнини педагогикқўллаб-қувватлашнинг самарадорлигунинг мазкур позицияда шахсий тажрибасини намоён бўлиши сифатида қаралиши керак, деб ҳулоса қилган. Бунда маълум бир ёш босқичида ривожланишининг ижтимоий ҳолати ва таълимнинг индивидуал усулларида ифодаланиши муҳим аҳамиятга эга эканлигига урғу берилади. [Самусева Г.В., 2009]

Т.Б.Князева ўрта умумтаълим мактаблари ўқувчиларининг шахсий ривожланиш жараёни самарадорлигини оширишнинг педагогик шарт-шароитлари мажмуини ишлаб чиқган. Тадқиқотчи шахснинг ижтимоийлашув жараёни унинг индивидуаллашуви, ўз имкониятларини амалиётда қўллаши ва шахсий салоҳиятини максимал даражада ривожлантиришини ўз ичига олиб, ўқувчилар шахсини яхлит шакллантириш учун педагогик шароитлар тизимини яратади, - деб ҳисоблайди. [Князева Т.Б., 2001]

Р.И.Егорованинг илмий тадқиқот ишида мактабда шахсга йўналтирилган таълимни ташкил этиш - ўқувчиларнинг ижтимоий ва касбий ўзини ўзи англаши ҳамда белгилашини, «мен» образини англаш пропедевтикасини педагогик қўллаб-қувватлашни, касбий мувофиқлиги ва тайёрлиги кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилишини таъминланиши ва бунда шахснинг индивидуалликка бўлган ҳуқуқи очиб берилган. [Егорова Р.И., 2007]

Ривожлантирувчи-коррекцион фаолият орқали ўсмирларда таълим мотивациясини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари В.В.Ковалев томонидан экспериментал йўл билан аниқланган. [Ковалев В.В., 2004] Тадқиқотчи ривожлантирувчи-коррекцион иш воситасида ўқув материалларини ўзлаштиришда қийинчиликларга дуч келган ўқувчиларда таълим мотивациясини шакллантириш ва ривожлантиришни таъминловчи куйидаги педагогик шартларни таклиф қилган:

- таълим-тарбия жараёнида ўқувчи шахсининг мотивацион соҳасида мақсадли ўзгаришлар содир бўлиши учун ўқув фаолиятида турли характердаги мураккаб вазиятларни бошдан кечираётган ўқувчиларнинг ҳиссий, интеллектуал ва ижтимоий фаоллигини рағбатлантириб бориш;

- боланинг ўқув-тарбиявий фаолиятини психологик ва педагогик қўллаб-қувватлаш тамойиллари асосида амалга оширилиши. Бу бола шахсининг ривожланиш ҳолатини ўрганишни ҳамда зарур ҳолларда

симуляция ва ўйин тамойилларига асосланган тренинг-машқлар уюштириш, маъруза-маслаҳат ва консултатив суҳбат ўтказиш орқали рационал таъсир қилишни назарда тутати. Мактаб адаптацияси жараёнида юзага келадиган низолар ва манфаатлар тўқнашувларини моделлаштириш орқали ижобий ҳал қилиш;

- ўқувчининг мотивацион ва семантик функцияларини фаоллаштиришга қаратилган тизимни шахсга йўналтирилган вазиятлар тарзида қуриш.

Н.Ғ.Дилова ўқувчи шахсини ривожлантиришга бағишланган илмий тадқиқотида, ҳамкорликда ўқитиш педагогикаси педагогик жараёнига такомиллаштириш ва уни ўқувчи шахсига йўналтиришга асосланганлигини ҳисобга олиб, мазкур технология ижодкор шахсни шакллантиришга йўналтирилган ижодий муҳитни яратиш, таълим сифати ва самардорлигини оширишга хизмат қилаиши мумкин эканлигини исботлайди. Ҳамкорликда ўқитиш машғулотларнинг асосий жараёнлари сифатида ҳамкорликда фикр алмашиш, суҳбат, таҳлил, мунозара, музокара, амалий вазифаларни бажариш, масалалар ечиш каби йўллари аниқланган. Тадқиқотчи “таълим технологиясининг моҳияти – шахсни ривожлантириш, таълим назариясини асослаш учун назарий шарт-шароит яратиш эмас, балки унга ўз-ўзини тарбиялашга ёрдам беришдан иборат бўлиши лозим”, - деб ҳулоса қилади. [Дилова Н.Ғ., 2017; 2018]

Рустамова М.М. [Рустамова М.М., 2015] таълим жараёни ўқувчилар шахси самардорлигига ижобий таъсир кўрсатиши учун уни ташкил этишда қўлланиладиган ўқув вазифалари қуйидаги минимал даражада келтирилган дидактик талабларга жавоб бериши лозим, деб ҳисоблайди:

Билим олиш – асосий далилларни қидириш ва топиш, хотирада сақлай олиш, тавсифлаш, таниш, қайта жонлантириш, номини айтиш, изланиш, тузилишини билиш ва кўрсатиш кабилар орқали амалга ошади.

Тушуниш – қайта сўзлаш, моҳиятини тушуниш, тушунтириш, тасвирлаш ва бошқа усулда ҳамда бошқа сўзлар билан таърифлай олиш натижасида эришилади.

Ишлатиш (қўллаш) – олинган билимни бошқа шароитларда қўллаш (ишлатиш, ечиш, тажриба ўтказиш, қўллаш, кузатиш, олдиндан башорат қилиш, бирор-бир муаммони ҳал қилиш)ни ўз ичига қамраб олади.

Таҳлил (анализ) – тушунчалар орасидаги асосий муносабатларни аниқлаш ва уларнинг моҳиятини тушуниш – соҳа материални (билим, ҳодиса, машина, маълумот) ташкил этувчиларга (таркибий қисмларга) бўлиб чиқиш ва уларнинг ҳар бирининг вазифасини тушуниб олиш. Оддийдан мураккабга ва мураккабдан оддийга йўналишида таҳлил

қила олиш (қисмлар орасидаги муносабатларни аниқлаш, бир-бирига улаш, бирлаштириш; бўлиб чиқиш, туркумларга ажратиш, гуруҳларга ажратиш, умумий қонуниятларни топиш, тоифаларга бўлиб чиқиш).

Синтез – янги нарса (билим, предмет, машина)ни унинг бир қанча қисмларидан (бўлақларидан) уларнинг хоссаларидан фойдаланган ҳолда ташкил қилиш (тузиш, конструкция йиғиш, комбинациялаш, янги фикр яратиш, янги фаразларни таклиф қилиш), уларни синаш ва олинган натижа асосида янгиларини мавжудларига рақобатчи сифатида ишлаб чиқиш.

Баҳолаш – эришилган натижани аниқлаш, қарор қабул қилиш ёки ечим топиш (баҳолаш жараёнини амалга ошириш, ҳал қилиш, сабаб ва оқибат занжиридаги алоқаларни аниқлаш, тоифаларга бўлиш ва уларни аниқлаш).

Биз тадқиқот ишимиз давомида ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятларини аниқлашда Ellis Paul Torrance ҳамда C.R.Reynolds, T.Riegel, O.E.Ball томонидан ҳаммуаллифликда яратилган “Сизни маълумотларни ўзлаштириш ва тафаккур стилингиз” методидан фойдаландик. Мазкур метод ёрдамида ўқувчиларнинг маълумотларни ўзлаштириш ва тафаккур стилини ҳисобга олиб дарс жараёни ташкил этишда олган дастлабки натижаларимизга асосланиб қуйидаги илмий фаразни илгари сурдик: ўқувчиларнинг маълумотларни ўзлаштириш ва тафаккур стилини ҳисобга олиб дарс жараёни ташкил этиш маълумотларни “улар тушунадиган тилда” ҳавола қилиш, максимал даражада дарсни индивидуаллаштириш ҳамда ўқувчи шахсига йўналтирилиш, болалардаги иқтидорни эрта аниқлаб мақсадли ривожлантириш, ташаббускорлик, ижодкорлик каби фазилатларни шакллантиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Олинган натижалар таҳлили. Инсоннинг шахсий самарадорлиги олдида қўйган мақсадлари ва бу йўлда эришган натижаларининг ўзаро нисбати билан белгиланади. Агар шахс ҳаёт фаолияти давомида ёки ушбу жараённинг маълум бир қисмида эришган натижалари олдида қўйган мақсади билан мутаносиб бўлса, у ҳолда шахс фаолияти самарали, деб ҳисобланади.

Шахс эришган натижа қўйилган мақсаддан паст бўлиши ёки ошиб кетиши мумкин. Шу сабабли шахсий самарасизликни коррекция қилиш учун унга салбий таъсир этувчи омилларнинг табиатини ва келиб чиқиш сабабларини ўрганиш зарур.

Шахс фаолияти самарасизлигини коррекция қилишда муайян парадигмалар – табиий ва сунъий-техник парадигмалар қўлланилади.

Табиий парадигма инсонга «табиатан» ҳос бўлиб, шахснинг интилишларини пасайтириш, ўз имкониятларига нисбатан ишончсизлик,

қобилиятларининг айримларини паст баҳолаш ва амалиётда қўллашига тўсқинлик қилиш, олинган натижаларни инкор этиш орқали шахсий самарасизлик тажрибасини енгиб чиқишга бўлган онгсиз истакдан иборат.

Сунъий-техник парадигма эса табиий парадигмага зиддир. Мазкур парадигма шахсдан ўзининг қобилиятлари билан фаол ишлашга йўналтирилган онгли ва иродавий ҳаракатларни талаб қилади. Шахсий самарадорликни ривожлантириш стратегияларидан бири сифатида мазкур парадигмада ёрдамида шахсий самарадорликни ривожлантиришнинг учта йўналишини ажратиши мумкин:

- 1) белгиланган мақсадлар даражасидаги қобилиятлар;
- 2) шаклланган қобилиятларнинг даражалари ва олинган натижалар орқали эришиладиган мақсадлар;
- 3) қобилиятлар даражаси ҳамда мақсадлар ва натижалар.

Қабул қилинган мақсадлар даражасида қобилиятларни ривожлантириш стратегияси ҳар қандай қобилият шахсни мақсадли фаолияти ижтимоий нормаллашган усулдан бошқа нарса эмаслигини билишига асосланган.

Шундай қилиб, ўқувчининг шахсий самарадорлиги – одоб-ахлоқ меъёрларига риоя қилган ҳолда дарс, дарсдан ташқари ва мактабдан ташқари фаолиятларда ўз интеллектуал, маънавий-ахлоқий ва жисмоний имкониятларини қўллаб амалга оширадиган фаолияти бўлиб, ўрта умумтаълим мактаби ўқувчилари фаолиятидаги шахсий самарадорликни ошириш муаммосининг турли жиҳатлари педагогика ва психология соҳасидаги олимлар томонидан тадқиқ этилган.

Ўрганилган илмий тадқиқотлар таҳлили ҳамда шахсий тажрибамиз натижаларига асосланиб, фаолиятидаги шахсий самарадорлик масаласи инсон ҳаётининг фаровонлиги масаласи билан узвий боғлиқ бўлиб, унинг салоҳиятини белгилайди. Мазкур тушунча, асосан инсон характерини, унинг интеллектуал қобилиятларини, иродасини, истеъдодини, касбий тайёрлик ёки билим даражаси каби кўрсаткичларни назарда тутди. Бунда инсон ўз олдида турган яқин ва истикбол мақсадларини белгилаши ва фаолиятидаги устуворликларни аниқлай олиши, фаолиятини вақт кесимида тўғри ташкил этиши, ҳар қил тафаккур турларидан фойдаланиш ҳамда ижтимоий фаоллик каби кўникмаларга эга бўлиши муҳим саналади.

Ўрта умумтаълим мактабларида ўқув-тарбия жараёнини ташкил этишнинг асосий вазифаси - ўқувчиларнинг фанларни ўзлаштириш сифатини ҳамда ижтимоий фаоллигини мақсадли ошириш, уларда ижтимоий меъёрларга мос келадиган ижобий ҳислатларни ҳамда самарали ижтимоийлашувига ёрдам берадиган (компенсатор)

сифатларни шакллантириш ва ривожлантириш кабиларни ўз ичига олади. Ушбу ҳолатдан келиб чиқадиган бўлсак, ўрта умумтаълим мактаби ўқувчисининг шахсий самарадорлигини ўқув фанлари бўйича билимларни ўзлаштириш имкониятларини билимларни ўзлаштирганлик даражаларига нисбати билан белгилаш мумкин, деб эътироф эта оламиз.

Мактаб ўқувчисининг шахсий самарадорлиги уни ўқув фаолиятининг мақсади ҳамда натижаси ўртасидаги нисбатнинг ўзаро мувофиқлиги орқали белгиланади. Инсон ўқув фаолияти жараёнида олдида қўйилган ўқув, тарбиявий ва ривожлантирувчи мақсадлардан нисбатан кам ёки кўп натижага эришган бўлса – унинг фаолияти самарасиз ёки муваффақиятсиз ҳисобланади. Ўқувчи фаолиятидаги муаммоли самарасизликни педагогик коррекция воситасида тузатиш учун энг аввало ушбу муаммоли самарасизликнинг моҳиятини ўрганиш ва таҳлил қилиш орқали бундай самарасизликни юзага келтириб чиқарган омиллар аниқланади. Ўқувчи фаолиятидаги шахсий самарасизликни педагогик коррекция қилишда ушбу омилларнинг табиатидан келиб чиқиб табиий ва сунъий-техник парадигмалар қўлланилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Мактабда таълим жараёнини индивидуаллаштириш ўқувчилардаги ташаббускорлик, ижодкорлик каби фазилатларни шакллантириб, шахсий самарадорлигини оширишда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Хулоса. “Мактаб ўқувчисининг шахсий самарадорлигини ошириш” тушунчасига қуйидагича изоҳ бериш мумкин, деб ҳисоблаймиз: ўқувчининг индивидуал ва характерологик хусусиятларидан келиб чиқиб шахсини ривожлантириш, уни муваффақиятли ижтимоийлашувига салбий таъсир этувчи иллатларни коррекция қилиб ўқув маълумотларини ўзлаштириш жараёнини максимал даражада фаоллаштириш тушунилади. Бунда ўқувчининг билиш ҳамда ижтимоий фаоллигини мақсадли оширишга, ижтимоий меъёрларга мос келадиган ижобий ҳислатларни шакллантириш ва ривожлантиришга йўналтирилган индивидуал ёки гуруҳли шаклдаги тадбирларни тизимли равишда, таълим-тарбия жараёнининг дифференциялашган педагогик шароитларини яратиш орқали ташкиллаштирилади.

Ўрта умумтаълим мактабларида ўқувчилар шахсий самарадорлигига эришиш стратегиясининг учта даражасини кўриш мумкин:

- 1) ўқувчилар қобилиятларининг белгиланган ўқув мақсадларига мувофиқлиги;
- 2) ўқувчилар қобилиятларини шаклланганлиги билан ўқув маълумотларини ўзлаштириш натижаларининг ўзаро мувофиқлиги;
- 3) ўқувчилар қобилиятлари, ўқув мақсадлари ва эришилган натижаларнинг ўзаро мувофиқлиги.

Ўрта умумтаълим мактабларида ташкил этиладиган ва амалга

ошириладиган педагогик диагностика ва коррекциянинг қуйидаги асосий вазифаларини ўзида ақс эттириши керак бўлади:

- иқтидорли болаларни педагогик диагностика ва коррекция қилиш дастурини ишлаб чиқиш – болалардаги иқтидорни аниқлаш ва тарбиялашнинг педагогик-психологик механизмини яратиш;
- иқтидорли болаларнинг қобилиятларини ривожлантириш мазмунини ишлаб чиқиш (ўқув режа, мақсадли дастур);
- ўрта умумтаълим мактабларида мавжуд педагогик субъектлар имконияти ва салоҳиятини шу жараён талабларига мувофиқлаштириш;
- ўрта умумтаълим мактаблари қошида иқтидорли болаларнинг қизиқишларига кўра мақсадли ривожлантирувчи машғулотларни режа асосида ташкил этиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712-сон Фармони / <https://lex.uz/docs/4312785>

2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. –Тошкент: “Ўзбекистан”, 2017. – 488 б. <https://dba.uz/medias/media/other/583/pa-dastur.pdf>

3. Eric R. Kandel. In Search Of Memory The Emergence of a New Science of Mind Copyright, 2006. / <https://www.amazon.com/Search-Memory-Emergence-Science-Mind/dp/0393329372>

4. Gazzaniga M.G. The Cognitive Neurosciences / A Bradford Book The Mit Press Cambridge, Massachusetts London, England/ 2009. Massachusetts Institute Of Technology / https://www.academia.edu/es/46929018/The_Cognitive_Neurosciences_Michael_Gazzaniga

5. Gulyamov Dj.R., Nurboyev Q.M., Khuzhakulov N.T. Teaching Children Of Preschool Age In Neurodidactic Conditions Printed Palarch’s Journal Of Archaeology Of Egypt / Egyptology 17(6). ISSN 1567-214x / PJAEE, 17 (6) (2020) / P.14485-14494 / https://ejmcm.com/article_3309.html

6. Дидковский С, Личная эффективность. НАУ Источник: Журнал HRMagazine, № 9, 2007. / https://www.training.com.ua/publication/lichnaja_jeffektivnost

7. Дилова Н.Г. Бошланғич таълим жараёнида ўзаро ҳамкорлик мухитини шакллантириш механизмларини такомиллаштириш. 13.00.01 – Педагогика назарияси. Педагогик таълимотлар тарихи. Пед.фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) дисс. автореф. - Нукус – 2018. – 52 б.

8. Дилова Н.Г. Ўқувчи шахсини ривожлантиришда ҳамкорлик педагогикасининг ўрни // Ж.: Замонавий таълим / Современное <http://interscience.uz>

образование 2017, №1. –Б. 50-55. / <https://cyberleninka.ru/article/n/uvchishahsini-rivozhlantirishda-amkorlik-pedagogikasining-rni>

9. Дружилов С.А. Основы практической психологии и педагогики для бакалавров / учеб. пособие для студентов технических вузов. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2013. – 240 с./ <https://www.academia.edu/26297114>

10. Егорова Р.И. Педагогическое сопровождение процесса выбора учащимися будущей профессии (на примере коррекционной школы): 13 00 01 - общая педагогика, история педагогики и образования: Автореф. дисс. на соиск. канд. пед. наук. Якутск, 2007. -24 с

11.Замараева З.П., Панкратов Н.В. К вопросу о сущности категории «человеческий потенциал» в современной социологии // Трансформация человеческого потенциала в контексте столетия / Под общ. ред. проф.З.Х.Саралиевой: В 2 т. Т. 1. –Н.Новгород: Изд. НИСОЦ, 2017. – С.135-138. / https://pure.spbu.ru/ws/files/39276340/_._2017_1.pdf

12. Князева Т.Б. Педагогические условия личностного роста старшеклассников в вариативном компоненте образовательного процесса: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. -Иркутск, 2001. -191 с.

13. Ковалев В.В. Педагогические условия формирования учебной мотивации подростков в процессе коррекционно-развивающего обучения. 13.00.01 —общая педагогика, история педагогики и образования. Автореф. дис. на соиск. канд.пед. наук. Воронеж, 2004. -24 с.

14. Мельников И.И. Основы личной эффективности // Ж.: Университет водных коммуникаций, -С.Пб., 2013. № 3. – С.119-125.

15. Рустамова М.М. Меҳнаттаълими дарсларида ўқувчиларнинг ижодий қобилиятларини шакллантириш технологияси (бошланғич синф ўқувчилари мисолида) // Замонавий таълим / Современное образование 2015, №6. –Б.41-46.

16. Самусева Г.В. Педагогическое сопровождение становления позиции субъекта учебной деятельности младшего школьника / 13.00.01.-общая педагогика, история педагогики и образования. Автореф. дисс. на соиск. канд. пед. наук. –Волгоград, 2009. -25 с.